

УДК 347.624

Олена Жилінкова,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри цивільно-правових дисциплін

юридичного факультету

Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна

РОЗПОРЯДЖАННЯ ПРАВАМИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ

Метою статті є наведення наукового обґрунтування необхідності поширення на практиці саме договірного регулювання відносин щодо використання об'єктів права інтелектуальної власності в Інтернеті, що виникають між рівноправними суб'єктами цивільного права. Визнаючи негативні наслідки виникнення Інтернету для авторського права, необхідно враховувати безліч позитивних аспектів його існування за умови повільної, логічної та продуманої реалізації можливостей учасників цивільних правовідносин у кіберпросторі.

Ключові слова: Інтернет, авторське право, майнові права інтелектуальної власності, договори щодо розпоряджання правами інтелектуальної власності, інформаційне суспільство.

Поширення у кіберпросторі результатів творчої діяльності*

Значення світової мережі для суспільства, а отже, й для права, важко переоцінити, про що свідчить велика кількість наукових праць та практичних досліджень, спрямованих на з'ясування ролі та місця Інтернету в системі соціальних та правових явищ [1]. Поява Інтернету рішуче змінила напрям розвитку права інтелектуальної власності. Історик права з Німеччини проф. М. Штоляйс називає такі видатні події «цезурами історії суспільства та права», тобто явищами, що назавжди змінюють правову історію [2]. Як зазначає О. А. Присяжнюк, «сучасні інформаційні технології, розвиток всесвітньої комп'ютерної мережі «Internet» сприяють динамічній трансформації громадянського суспільства, його переходу від постіндустріального до інформаційно-правового суспільства» [3]. У світовій комп'ютерній мережі об'єкти авторського та суміжних прав використовуються у глобальному масштабі. Як зазначає С. О. Бабкін, мережа Інтернет, спеціально створена для обміну інформацією між людьми, в силу самої своєї природи стала ідеальним засобом відтворення тво-

рів, які охороняються авторським правом [4]. Велику частину таких використань складають неправомірні дії із незаконного відтворення музичних, літературних, аудіовізуальних, фотографічних творів, а також — фонограм та відеограм шляхом відтворення їх в електронній формі в Інтернеті.

В юридичній літературі останніх років приділяється чимала увага проблемі захисту прав інтелектуальної власності в Інтернеті. Це — дійсно актуальна проблема, особливо враховуючи юридичні та економічні наслідки виникнення світової комп'ютерної мережі для осіб, яким належать майнові та особисті немайнові права на результати творчості. Інформаційний вибух, спричинений появою найпотужнішого в історії людства засобу масової комунікації, можна порівняти із пробудженням вулкану за наслідками для права інтелектуальної власності в тому вигляді, в якому воно існувало до цієї події.

Метою статті є наведення наукового обґрунтування необхідності поширення на практиці саме договірного регулювання відносин щодо використання об'єктів права інтелектуальної власності в Інтернеті, що виникають між рівноправними суб'єктами цивільного права.

* Внутрішню рубрикацію тексту (підзаголовки) здійснено редакцією.

У роботі враховані думки фахівців, які у своїх наукових дослідженнях торкалися цієї тематики, зокрема: О. Арданова, С. О. Бабкіна, Ю. Бошицького, О. О. Гаврилова, В. А. Дозорцева, В. І. Жукова, Ю. М. Капіци, О. В. Кохановської, Р. А. Майданика, О. М. Пастухова, О. А. Присяжнюка, І. М. Рассолова, О. П. Сергеева, О. Штефан, М. Штоляйса тощо.

Більшість наукових робіт, присвячених регулюванню відносин щодо використання об'єктів права інтелектуальної власності в Інтернеті, стосуються проблем безконтрольного масового порушення відповідних прав на такі об'єкти. Вже традиційним є розгляд у літературі таких питань, як проблема доведення порушень прав інтелектуальної власності в Інтернеті, доведення авторства на твори, розміщені в Інтернеті, технічні способи захисту творів, розміщених у Мережі тощо. Тобто зусилля правознавців спрямовані на припинення правопорушень, на забезпечення дії заборонних норм законодавства. Зважаючи на кількість неправомірних використань об'єктів права інтелектуальної власності в Інтернеті, забезпечення гарантованої законодавством недоторканності прав відповідних праволодільців стало першочерговою задачею фахівців.

Реакцією на масові правопорушення з боку багатьох держав стало законодавче посилення відповідальності в цій сфері, та навіть введення кримінальної відповідальності за скачування об'єктів творчості з Інтернету [5]; з боку праволодільців — подання масових позовів про припинення дій, що порушують право, та відшкодування шкоди [6].

Безумовно, існує нагальна необхідність у виправленні ситуації, що склалася в Україні та в світі стосовно неправомірного поширення результатів творчості в Мережі. Однак право інтелектуальної власності — це не лише «засіб» захисту вже порушених прав та відшкодування завданої шкоди. Це — також основа для ефективного здійснення прав інтелектуальної власності, для виникнення відносин, прибуткових для всіх учасників — як праволодільців, так і добросовісних користувачів. За словами О. Арданова, «сьогодні в Україні не розвинений ринок легальної дистрибуції об'єктів права інтелектуальної власності. За таких умов реклама Інтернет-провайдерів швидкісного Інтернету (у якому існує безліч нелегальних

ресурсів, про що більшість користувачів добре знає і користується ситуацією) — є фактично рекламою піратства» [7].

Масове неправомірне використання об'єктів права інтелектуальної власності в Інтернеті свідчить про те, що користувачам Мережі вкрай необхідна інформація, яку вони там знаходять, хочуть нею поділитися з іншими особами, та це є для них природною потребою у спілкуванні. Зміна ситуації із поширенням об'єктів права інтелектуальної власності в Інтернеті можлива лише з урахуванням інтересів користувачів Мережі. Вбачається, що посилення відповідальності за порушення прав відповідних праволодільців, зокрема введення кримінальної відповідальності за вчинення таких дій пересічними громадянами, може потягти більше негативних наслідків (наприклад таких, як поглиблення правового нігілізму серед цілком добросовісних громадян), аніж дійсно позитивно вплинути на поведінку користувачів Інтернету. Як справедливо зазначає О. Арданов, «як відсутність відповідальності, так і жорстка регламентація Інтернету є крайностями, разом із тим слід шукати компроміс, за якого бізнесу буде вигідно працювати в Інтернеті легально» [8].

Комерціалізація об'єктів права інтелектуальної власності

Бізнес-модель, згідно з якою для придбання, наприклад, музичного альбому, необхідно сплатити близько 100—200 грн, сьогодні є неефективною для масового застосування. Враховуючи можливість цифрової передачі даних, не можна казати про те, що у споживача ще залишилась потреба у купівлі лазерних дисків та інших матеріальних носіїв із творами мистецтва. За таких умов логічним є виникнення та успішне функціонування Інтернет-магазинів, в яких твори розповсюджуються у цифровому вигляді за невеликі платежі, таких як iTunes Store [9]. В Україні також вже почали працювати компанії за такою схемою. Зокрема у 2010 р. найпопулярніший веб-сервіс України «Ukr.net» оголосив про те, що розпочне легальне розповсюдження музичних творів у електронній формі шляхом укладення із користувачами відповідних оплатних договорів про використання цих об'єктів. Представники компанії «Ukr.net» також наголошують на своєму намірі сприяти боротьбі з пірат-

ством та іншими порушеннями в сфері авторського права [10].

Як показує практика, здебільшого із порушеннями авторських прав у Інтернеті намагаються боротися великі компанії, такі як музичні, кіностудії тощо. За допомогою механізмів державного та фінансового примусу вони намагаються штучно нав'язати користувачам Інтернету відчуття провини, виставити їх на суд суспільства у вигляді злісних правопорушників, наказати їх за те, що вони зацікавились тим чи іншим інтелектуальним продуктом. Не треба бути психологом або соціологом, щоб зрозуміти, що такі заходи не можуть викликати позитивної та сумлінної реакції публіки, а лише стимулюють до виникнення громадського опору.

Великі компанії як суб'єкти цивільних правовідносин, які спрямовують свою діяльність, в першу чергу, на отримання прибутку, мають усвідомити необхідність зміни власних бізнес-стратегій для того, щоб ефективно, а головне — **безконфліктно** — здійснювати свою діяльність в епоху комп'ютеризації.

Також суб'єктами цивільних правовідносин стосовно результатів творчості можуть бути не лише комерційні компанії, а звичайні пересічні громадяни. Та саме технічний прогрес робить можливим для них зробити свої роботи доступними для публіки, та, може, й для потенційних спонсорів, зокрема за допомогою розміщення їх в Інтернеті.

Убачається, що в такому ракурсі можна казати про світову комп'ютерну мережу як про додаткову технологічну базу для комерціалізації відносин у сфері права інтелектуальної власності. Так, І. М. Рассолов вказує на те, що Інтернет формує новий інформаційний, підприємницький та комерційний простір, пов'язаний з обігом інформації [11].

Як зазначає представник вітчизняного файлообмінного порталу «ex.ua» Ю. Писковий, щорічно кількість інформації в мережі подвоюється, а способи розповсюдження вдосконалюються, відповідно цими благами можна користуватися як на благо, так і на шкоду. Однак у той самий час з'явлення нових способів розповсюдження контенту в мережі Інтернет дозволяє максимально швидко та дешево охопити більшу кількість аудиторії [12]. За даними компанії Appleton Mayer, протягом останніх п'яти років український ринок електронної комерції показав зростання на рівні 50—60% та до нього було

залучено близько 500 млн доларів США [13]. Враховуючи наведене, можна констатувати початок нової ери у порядку використання об'єктів права інтелектуальної власності в Інтернеті. Безумовно, не можна ігнорувати негативні наслідки виникнення Мережі для авторського права, однак *існує безліч позитивних аспектів її існування за умови послідовної, логічної та продуманої реалізації можливостей учасників цивільних правовідносин у світовому кіберпросторі.*

Розробка нових засобів правового регулювання

Очевидно, що саме розвиток договірних зобов'язальних відносин є передумовою ефективної комерціалізації об'єктів права інтелектуальної власності в Інтернеті. Важливість поширення договорів щодо створення та використання творів науки, літератури, мистецтва, засобів індивідуалізації товарів та послуг, об'єктів патентного права тощо не викликає сумніву. Для реального переходу України до європейської спільноти необхідно створити всі умови для цивілізованого, професійного спілкування між учасниками відносин у сфері інтелектуальної власності. Договірна форма використання творів найбільшою мірою забезпечує реалізацію та охорону як особистих, так і майнових прав авторів. Відповідає вона й інтересам користувачів, оскільки вони набувають певних прав на використання творів, яких не мають інші особи, а це, в свою чергу, приносить прибуток. Як зазначає О. П. Сергеев, в договірному використанні творів зацікавлене й суспільство в цілому, оскільки такий порядок стимулює творчу активність його членів та сприяє примноженню духовного багатства суспільства [14].

У зв'язку з тим, що інтелектуальний продукт стає одним із найбільш прибуткових об'єктів, відбувається процес ускладнення та урізноманітнення форм договірного регулювання відносин щодо створення та використання результатів інтелектуальної, творчої діяльності людини. Сьогодні навіть важко однозначно визначити коло договорів, які опосередковують відносини у сфері творчості людини [15].

Договірні відносини між суб'єктами права інтелектуальної власності зазнають змін під впливом соціальних та технологічних процесів. Основною тенденцією у суспільних відносинах в інформаційній

сфері сьогодні є «масовість» у всьому — у попиті та споживанні, розповсюдженні товарів, маркетинговій політиці компанії. Ринок орієнтується на тисячі, сотні тисяч учасників цивільно-правових відносин, у тому числі — стосовно об'єктів виключних прав.

Задачею юристів зараз є розробка нових механізмів реалізації цивільних прав. Ці механізми мають відповідати вимогам, що їх висуває нова культура споживання — масова культура.

Визнаний фахівець у сфері права інтелектуальної власності В. І. Жуков у одному із своїх виступів на міжнародній конференції «Актуальні питання охорони прав інтелектуальної власності в Україні та Європейському Союзі в контексті європейської інтеграції (м. Київ, 30.06.—01.07.2010 р.)» зазначив, що до того, як у комп'ютерних технологіях було винайдено мишку, необхідно було пам'ятати десятки комбінацій клавіш, щоб здійснювати роботу на комп'ютері. За таких умов комп'ютери цікавили лише невелику соціальну групу осіб. Однак із появою такого зручного технічного інструменту, як комп'ютерна мишка, користувачам стало набагато легше працювати із цими машинами. В. І. Жуков закликав юристів зробити спробу винайти такі засоби правового регулювання суспільних відносин (тобто «мишку» в юриспруденції), яка б спрощувала таке регулювання використання результатів творчості.

За умов необхідності масового, швидкого використання об'єктів права інтелектуальної власності в Інтернеті фахівці всього світу докладають зусиль для розробки таких засобів регулювання відносин щодо вказаних об'єктів, які б відповідали потребам як користувачів, так і правоволодільців. Адже вже протягом десятиріччя в закордонній літературі всебічно обговорюється доцільність жорсткої охорони об'єктів права інтелектуальної власності та її межі [16]. Одним із результатів такої роботи є, зокрема, проект під назвою Creative commons, створений американськими фахівцями.

Концепція проекту зводиться до постулату «деякі права захищено» на противагу класичному лозунгу авторського права «всі права захищено». Представники команди Creative commons виступають за більш гнучку систему взаємодії між користувачами та правоволодільцями, надаючи останнім можливість швидко та без необхідності звернення до юриста ви-

значити обсяг дозволу на використання власних творів, розміщених у Мережі. Як зазначає І. Кучма, вже 30 років сфера творчості чітко регулюється однаковими для всіх правилами гри. Втім, право авторів самим визначати ступінь захисту своїх творів та умов доступу до них є очевидним [17]. Звичайно, можливість визначати умови використання творів мистецтва у авторів завжди існувала і досі існує. Однак процедура надання дозволу (ліцензії) Creative commons є спрощеною та потребує мінімальних зусиль для обох учасників таких правовідносин, що і становить нагальну потребу сучасності в сфері авторського права [18].

Застосування в Україні схеми надання дозволу використання творів за правилами Creative commons ускладнюється відсутністю офіційних перекладів всіх шести видів ліцензій, що існують, на українську мову. Робота із здійснення перекладу та адаптації до вітчизняного законодавства однієї з ліцензій з англійської проводилась в Україні неприбутковими організаціями, та в 2005 р. проект цього перекладу був винесений на обговорення. В результаті фахівці дійшли висновку про те, що концепція публічних ліцензій, що знаходяться в електронній формі у комп'ютерній мережі, є новою для українського законодавства з авторського права, яке потребує внесення змін [19].

Безумовно позитивною подією є винесення наприкінці 2010 р. Державною службою інтелектуальної власності України Рекомендацій щодо онлайн-ліцензування та Рекомендацій щодо можливості надання вільних публічних ліцензій на використання об'єктів авторського права і суміжних прав [20]. У п. 1 Рекомендацій щодо онлайн-ліцензування зазначається, що на сьогодні в Україні існує потреба розвитку ринку цифрового розповсюдження об'єктів права інтелектуальної власності та пошуку ефективних варіантів онлайн-ліцензування [21].

Винесення цих рекомендацій можна розглядати як поштовх до розвитку договірних правовідносин у сфері Інтернету в Україні. Однак для того, щоб Інтернет-ліцензії «прижились» на практиці, суб'єктам відносин у сфері права інтелектуальної власності необхідно керуватися нормами права, максимально наближеними до норм чинного вітчизняного законодавства. Це сприятиме забезпеченості інтересів учасників цивільних правовідносин у разі звернення до суду. Як свідчить

практика, суди в Україні з обережністю ставляться до нових механізмів регулювання суспільних відносин [22]. Отже, з метою максимально чіткого тлумачення норм законодавства для суб'єктів будь-яких правовідносин бажано, щоб закон містив однозначне, зрозуміле положення. Це є особливо важливим для процедури надання дозволу на використання творів за системою Creative commons, адже для учасників цих відносин має суттєве значення гарантованість прав та швидкість у виникненні відповідних прав та обов'язків із відповідним використанням об'єкта.

На завершення необхідно зазначити, що поширення практики укладення правочинів при використанні об'єктів права інтелектуальної власності в Інтернеті може стати запорукою вирішення, або, принаймні, наближення до вирішення проблеми масових порушень авторських і суміжних прав у Мережі.

Цивільне законодавство надає можливість гнучкого впливу на відносини між

суб'єктами прав інтелектуальної власності. Необхідно повною мірою використати його потенціал з метою встановлення нових правил поведінки між рівноправними суб'єктами авторських правовідносин. При виникненні спорів на практиці суди мають керуватися не лише класичними схемами застосування законодавства, сформованими індустріальним суспільством. Практики повинні пам'ятати про нормативно гарантовану можливість учасників цивільного права здійснювати регулювання відносин, у які вони вступають, на власний розсуд, з метою повного забезпечення своїх інтересів. Однак для всебічного забезпечення вказаної можливості вбачається доцільним внести зміни до чинного законодавства в сфері права інтелектуальної власності стосовно правомірності укладення правочинів у Інтернеті. Зокрема це стосується електронної форми правочину та можливості надання публічних ліцензій на використання об'єктів авторського та суміжних прав.

ПРИМІТКИ

1. Наприклад, див.: Гаврилов О. А. Компьютерные технологии в правотворческой деятельности : учеб. пособ. / О. А. Гаврилов. — М. : НОРМА-ИНФРА-М, 1999. — 108 с.; Бабкин С. А. Право, применимое к отношениям, возникающим при использовании сети «Интернет»: основные проблемы / С. А. Бабкин. — М. : АО «Центр ЮрИнфоР», 2003. — 69 с.; Рассолов И. М. Интернет-право : учеб. пособ. для студ. вузов, обучающихся по спец. 021100 «Юриспруденция» / И. М. Рассолов. — М. : ЮНИТИ-ДАНА ; Закон и право, 2004. — 143 с. — (Серия «Высшее профессиональное образование: Юриспруденция») тощо.

2. Цю концепцію проф. М. Штоляйс озвучив під час своєї лекції на тему «Довге розлучення з 19-м сторіччям — цезури історії суспільства, права та конституції», що відбулась 16.09.2010 р. в Харківському національному університеті ім. В. Н. Каразіна. Також див.: Michael Stolleiss. Geschichte des öffentlichen Rechts in Deutschland: Bd. Staats- und Verwaltungsrechtswissenschaft in Republik und Diktatur, 1914—1945. С. Н. Beck, 1999 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://books.google.com.ua/books?id=mkQM_86wxqEC&pg=PA37&lpg=PA37&dq=geschichte+Z%C3%A4sur+stolleiss&source=bl&ots=wG_vXEAI6u&sig=CD7_3CmIEhOUdkOpzGgIjNfcbse&hl=ru&ei=1fIpTbP3GNiS4gb0mvWFCg&sa=X&oi=book_result&ct=result&resnum=1&sqi=2&ved=0CBoQ6AEwAA#v=onepage&q&f=false.

3. Присяжнюк О. А. Основи концепції правового регулювання Інтернет-відносин в Україні (загальнотеоретичні аспекти) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.01 / О. А. Присяжнюк ; Харківський нац. ун-т внутрішніх справ. — Х., 2007. — С. 3.

4. Бабкин С. А. Интеллектуальная собственность в Интернет / С. А. Бабкина. — М. : АО «Центр ЮрИнфоР», 2006. — С. 300.

5. Бочарова Н. В. Проблеми криміналізації відповідальності за порушення прав інтелектуальної власності в Європейському Союзі / Н. В. Бочарова // Матер. міжнар. конф. «Актуальні питання охорони прав інтелектуальної власності в Україні та Європейському Союзі в контексті європейської інтеграції» (Київ, 30.06.—01.07.2010 р.). — К., 2010. — С. 206—211.

6. Продюсери «Володаря бурі» готові позиватися з 50 тисячами веб-користувачів [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://patent.km.ua/ukr/news/i2147>.

7. Арданов О. Розвиток партнерства для подолання цифрового піратства та налагодження схем легального використання об'єктів авторського права і суміжних прав у мережі Інтернет / О. Арданов // Інтелектуальна власність. — 2010. — № 8. — С. 28.

8. Там само. — С. 27.

9. Самым популярным интернет-магазином в России оказался iTunes Store [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://ain.ua/2010/11/09/35769>.
10. [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://ain.ua/2010/09/15/32080>.
11. Рассолов И. М. Право и Интернет. Теоретические проблемы / И. М. Рассолов. — 2-е изд., доп. — М. : НОРМА, 2009. — С. 9.
12. EX.ua — казнить, нельзя, помиловать [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://www.ex.ua/view/2947849>.
13. [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://ain.ua/2010/10/25/34661>.
14. Сергеев А. П. Право интеллектуальной собственности в Российской Федерации : учебник. — 2-е изд., перераб. и доп. / А. П. Сергеев. — М. : ПБОЮЛ Гриженко Е. М., 2001. — С. 259.
15. Жилинкова О. В. Договоры в сфере реализации майновых прав на музыкальный твор / О. В. Жилинкова. — Х., 2008. — С. 98—201.
16. Див.: Lessig, Lawrence Free culture : how big media uses technology and the law to lock down culture and control creativity / Lawrence Lessig. 2004. THE PENGUIN PRESS. — 352 с.; Copy Fights: The Future of Intellectual Property in the Information Age by Adam Thierer, Wayne Crews; Cato Institute, 2002. — 112с.; Copyright's Paradox (Published to Oxford Scholarship Online: May 2008) By Neil Weinstock Netanel. — 288 с.; Thomas B. Nachbar Monopoly, Mercantilism, and the Politics of Regulation // Virginia Law Review, Vol. 91, 2005. ст. 1313. тощо.
17. Кучма И. Creative commons: авторские права — гибкие и креативные / И. Кучма // Зеркало недели. — 2006. — № 45 (624) [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://www.zn.ua/newspaper/articles/48478>.
18. Детальніше про умови ліцензій Creative commons див. [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://creativecommons.org/about/licenses>.
19. [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://creativecommons.org/international/ua/>.
20. Офіційний сайт Державної служби інтелектуальної власності України [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://www.sdip.gov.ua/ua/recvilnuxpublits.html>.
21. Офіційний сайт Державної служби інтелектуальної власності України [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://sdip.gov.ua/ua/reconlinelits.html>.
22. Майданик Р. Практика не все сприймає... / Р. Майданик, Л. Мандич // Юр. Газета. — 2007. — № 18—19. — С. 19.

Жиликова Елена. Распоряжение правами интеллектуальной собственности в сети Интернет.

Целью статьи является приведение научного обоснования необходимости распространения на практике именно договорного регулирования отношений относительно использования объектов права интеллектуальной собственности в Интернете, которые возникают между равноправными субъектами гражданского права. Признавая негативные последствия возникновения Интернета для авторского права, необходимо учитывать и многочисленные позитивные аспекты его существования при условии последовательного, логичного и продуманного осуществления возможностей участников гражданских правоотношений в киберпространстве.

Ключевые слова: Интернет, авторское право, имущественные права интеллектуальной собственности, договоры о распоряжении правами интеллектуальной собственности, информационное общество.

Zhylinkova Olena. Disposal of intellectual property rights in the Internet.

The article is aimed at conducting a theoretic ground of the necessity of practical extension of contractual regulation of relations concerning utilization of intellectual property objects in the Internet. Minding negative sequences of the Internet appearance which occurred for copyright law, it is important to give consideration to numerous positive aspects of the Web existence, which may be useful in case of logical and consistent realization of possibilities arising for civil relations participants in cyberspace.

Key words: Internet, copyright law, tangible intellectual property rights, contracts on disposal of intellectual property rights.